Egy talányos könyv

A tavalyi év végén megjelent egy könyv barna fedőlappal, amelyen kövek láthatók, s falak és folyosók vezetnek a messzi ismeretlenbe. Már amikor kezünkbe vesszük, tudhatjuk, nem konvencionális munkával lesz dolgunk. A metszet reménytelenséget sugall. Mégis, a könyv inkább optimista, új folyosót vág az iskola értelmezésének sűrű közegébe. Közismert metaforák költői szövetébe foglalja az iskolát. Annak is élvezetes, bár nem könnyű olvasmány, aki nem a pedagógus szakember szemével olvas.

A szakembernek ez a könyv elsősorban újabb bizonyság az iskolai-pedagógiai tematika erőteljes kitágulására. A közoktatási reformfolyamat fontos kiegészítő jelenségéről van szó. A társadalom és az iskola pedagógiai felfogásának egy újabb aspektusáról. A szerző célja az iskola világának társadalompedagógiai elemzése, valójában a filozófia, a szépirodalom és a pedagógia közti határok fellazítása, társadalmi kérdések pedagogizálása, helyesebben a pedagógiai-iskolai problematika társadalmasítása. A könyv nem tipikus pedagógiai mű, abban az értelemben, ahogy a pedagógia nagyjai pedagógiai regényeket írtak. Inkább posztmodern elemzés arról, miként ivódik be az iskola hatása a társadalmi gondolkodásba, és miként változtatja meg azt. Mint a szerző írja: az iskolát archaikus mintázatokból próbálta rekonstruálni. Mi ez, ha nem posztmodern kísérlet az iskola szűken vett pedagógiai fogalmának a meghaladására? E törekvés legnevezetesebb szépirodalmi előzménye nálunk – explicit pedagógiai tanulságok nélkül – *Ottlik Géza* könyve, az ‚Iskola a határon', melyre a szerző többször hivatkozik is. De talán még a ‚Tanár úr kérem' is ide sorolható.

Perjés István joggal büszkélkedhet az új ösvény kitaposásának tudatos szándékával. Bizton állíthatjuk, hogy szakmai bejelentkezésétől konzekvensen törekszik eme új látásmód és új stílus meghonosítására a magyar pedagógiai szakirodalomban. Hivatkoznék itt röviden és nem a teljesség igényével az ‚ŐNATsága toalettje' (1992), ‚Az iskola elcsehovosodása' (1995), az ‚Örömtelen iskola ?' (2001) című tanulmányaira. Sőt, az évek során már műhely is alakult körül,ötte a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem pedagógiai tanszékén (vö. ‚Életvilágok találkozása', 2002; társszerkesztő *Kovács Zoltán*).

És most itt van a „mítosz"! Mostanra érett formában olvasható és élvezhető a pedagógia, filozófia és szépirodalom nem mindig direkt, sokszor talányos, de megejtő keveréke, amelyet néhány évvel korábban még csak ízlelni lehetett, és legfeljebb a bennfentesek sejthették, hogy itt valami eredetien új fenomén keresi pillangó létét. „Eredetien új" – legalábbis a pedagógiai oldalról nézve.

Talán egyszer valaki képes lesz megmagyarázni, hogy a pedagógia két fundamentális kérdése, az embernevelés és a műveltségátadás (tanulás) önmagukban nemcsak jelentős, hanem izgalmas és érdekes jelenségeit miért adják elő, miért fejezik ki szakirodalmunk meglehetősen nagy részében emberidegen, didaktikus és unalmas módon. Beszéljünk nyíltan. Amikor a pedagógia – és persze elsősorban az elméleti pedagógiára gondolok – társadalmasítása merül fel, akkor a katedra-pedagógia pozícióinak a gyengítése az igazi kérdés. Az iskola mítosza – értelmezésem szerint – a leegyszerűsített és elszürkült katedra-pedagógia meghaladása mélylélektani és társadalomlélektani eszközökkel. Egy megkésett freudista narratíva. Talán ez a körülmény magyarázza, hogy Perjés István írásait a pedagógia gyakorlati területein működő tanárok és az egyetemi hallgatók (tanítványai) néha jobban értik és élvezik, mint sok finnyás elméleti szakíró. Mert bármilyen bonyolult az érvelés fogalomrendszere, könnyen érthető az üzenete.

A társadalomformáló iskola három fokozatát (tételét?) fejti ki a szerző a könyvében: a pedagógiai kultúrát, az iskola kultúráját és a tantervi kultúrát. Ez elfogadható struktúra, bár a szociológusok biztosan zokon veszik majd a társadalmi mikro- és makro-környezet elnagyolt megjelenítését. Nagy merészség – teszem hozzá – a társadalomformáló iskoláról pusztán pedagógiai fogalmakkal értekezni. De az okfejtés kétségtelenül logikus, a szellemtudományi szakirodalomban jól beágyazott – és mindezekért elfogadható.

Pedagógiai szakirodalmunkban a társadalmi komponens megfelelő mértékű befoglalása immár évek óta hiányzik. Más szóval, a pedagógiai-iskolai „életvilág" társadalmi megközelítése az új kihívás. Ezt az űrt tölti be, erre a kihívásra ad válasz-kísérletet Perjés István könyve. „Kísérlet", mondom, mert azért a szerző is elbizonytalanodik időnként, hogy vajon jó irányba tapossa-e az ösvényt, és palettáján mintha helyenként túlkeverné a katedra-pedagógia szürke színeit. A szerző metafora-készletéből talán a leginkább érthető és elfogadható a vár-város szembeállítás. A könyvnek ez a legszebb és a legokosabb része. Biztos vagyok benne, hogy a „város-mítosz" megmarad, és bekerül a pedagógiai közbeszédbe. „A Város iskolai mítosza egyben a Találkozások metaforája is" – írja sejtelmesen szerzőnk. Ez egyszerűen gyönyörű, nem beszélve arról, hogy további összefüggéseket sugall. De már túldimenzionált a kastély-panoptikum páros. (Akkor már jobb lenne a kaszárnya, a bolondokháza, a gettó és sok más.) Nem beszélve arról, hogy a könyv mondanivalójának a szintéziseként bemutatott ábra (a 163. oldalon) milyen mértékben bonyolítja az amúgy jól érthető fogalomrendszert. Nahát – morgok magamban –, túlbonyolítja a metaforáit, túldíszíti a fogalmi rendszert, mint *Gaudí* az épületeit. És így nem áll össze egységes képben az iskola mítoszának vezérmotívuma. A dráma motívumok sokaságára hullik szét. Túl sok a díszítés, az elkanyarodás a végső céltól, a városiskolának mint jövőképnek a felmutatásáig.

Most jövök rá, hogy mi a bajom a könyv fedőlapjával: a fedél a váriskolát jeleníti meg, míg a könyv lényegi mondanivalója a városiskola.

Perjés István (2003): *Az iskola mítosza. Az iskola társadalompedagógiai értelmezése*. Aula Kiadó. 171.

Báthory Zoltán

A „művelődés" nevelés- és pedagógiatörténete – cseh szemmel

Ha valaki Prágában az egyetemi könyvesboltban a legújabb nevelés- és/vagy pedagógiatörténeti áttekintés iránt érdeklődik, akkor bizonyára a Zdeněk Kučera és Vladimír Štverák szerkesztésében megjelent ‚Chrestomatie z dějin pedagogiky' (Pedagógiatörténeti szöveggyűjtemény) című kiadványt nyomják a kezébe. A Károly Egyetem Huszita Teológiai Karának kiadványának a címlapján feltüntetett dékán és dékánhelyettes mellett széles szakembergárda – további tizenkét egyetemi oktató és tudományos szakember – járult hozzá a vaskos „pedagógiatörténet" megalkotásához.

A didaktikus célból készített szöveggyűjteményben, „olvasókönyvben" a pedagógia jelentős személyiségeinek szövegrészleteit felvezető szövegek és tanulmányok kapcsolják össze, így többé-kevésbé folyamatában, az összefüggések felmutatásával ismerhetjük meg mind az egyetemes, mind a cseh vonatkozású – így a „csehszlovák" szempont révén röviden a „szlovák" fejleményekre is kitekintő – pedagógiatörténetet. A tanulmányok áttekintő jellege és főleg a szövegek kiválasztása segít abban, hogy ne csak egy szűk értelemben vett pedagógiatörténetet – „pedagógiai rendszerek és elméletek történetét" *(1)* –